

ISUS
AL MEU

DE ACELAȘI AUTOR

- Tragicul. O fenomenologie a limitei și depășirii*, Univers, București, 1975
- Încercare în politropia omului și a culturii*, Cartea Românească, București, 1981
- Jurnalul de la Păltiniș*, Cartea Românească, București, 1983
- Epistolar* (editor), Cartea Românească, București, 1988
- Cearta cu filozofia*, Humanitas, București, 1992
- Apel către lichele*, Humanitas, București, 1992
- Despre limită*, Humanitas, București, 1994
- Itinerariile unei vieți: E.M. Cioran*, Humanitas, București, 1995
- Declarație de iubire*, Humanitas, București, 2001
- Ușa interzisă*, Humanitas, București, 2002
- Chipuri ale răului în lumea de astăzi* (dialog cu Mario Vargas Llosa), Humanitas, București, 2006
- Scrisori către fiul meu*, Humanitas, București, 2008
- Întâlnire cu un necunoscut*, Humanitas, București, 2010
- Întâlnire în jurul unei palme Zen* (coautor Gabriel Cercel), Humanitas, București, 2011
- Estul naivităților noastre. 27 de interviuri (1990–2011)*, Humanitas, București, 2012
- Măștile lui M. I.* (dialog cu Mircea Ivănescu), Humanitas, București, 2012
- 18 cuvinte-cheie ale lui Martin Heidegger*, Humanitas, București, 2012
- Dragul meu turnător*, Humanitas, București, 2013
- 3 eseuri: Despre minciună, Despre ură, Despre seducție*, Humanitas, București, 2013
- Fie-vă milă de noi! și alte texte civile*, Humanitas, București, 2014
- O idee care ne sucește mințile* (coautori Andrei Pleșu, Horia-Roman Patapievici), Humanitas, București, 2014
- Dialoguri de duminică. O introducere în categoriile vieții* (dialoguri cu Andrei Pleșu), Humanitas, București, 2015
- Nebunia de a gândi cu mintea ta*, Humanitas, București, 2016
- România. O iubire din care se poate muri*, Humanitas, București, 2017
- Continentele insomniei*, Humanitas, București, 2017
- Așteptând o altă omenire*, Humanitas, București, 2018
- Caiet de ricoșat gânduri*, Humanitas, București, 2019
- Ludice. Exerciții de umor criptic*, Humanitas, București, 2019
- Povestea insulei Humanitas*, Humanitas, București, 2020

GABRIEL
LIICEANU

ISUS
AL MEU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

*Dumnezeu e un ornament al lui Isus.
Cei mai mulți credincioși au nevoie de
ornament, nu de Isus.*

Precizări

Câteva pagini din această carte reprezintă reluări ale unor fragmente – nedepășind în total zece pagini – presărate în câteva dintre volumele mele anterioare: *Ușa interzisă*, *Despre seducție*, *Dragul meu turnător*, *Așteptând o altă omenire*, *Caiet de răscolit gânduri*. Le-am reluat pentru că ceea ce acolo era fărăma unui gând aici se înscrie firesc în contextul și logica unui capitol sau ale altuia. Cred că e mai lesne pentru cititor să le aibă sub ochi decât să le caute, urmând trimiterea dintr-o notă de subsol, într-un volum neafiat la îndemână.

Pentru citatele din Biblie am folosit în principal următoarele ediții:

Biblia, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2014.

Biblia de studiu pentru o viață deplină, versiunea D. Cornilescu, Life Publishers International, Springfield, Missouri, 1996.

Pentru confruntarea unor citate din Noul Testament cu textul grec și latin am folosit *Novum Testamentum Graece et*

Latine, ediția Eberhard Nestle, Württembergische Bibelanstalt, Stuttgart, 1937.

Mulțumiri

Doresc să-i mulțumesc în primul rând lui Grigore Vida care, ca redactor al cărții, m-a ajutat să repar afirmații contestabile sau să renunț la unele formulări excesive. Datoroz culturii, inteligenței și remarcabilei lui acribii forma finală a cărții.

Mulțumesc de asemenea profesorului Wilhelm Tauwinkl pentru observațiile și comentariile pe care le-a făcut pe marginea manuscrisului, precum și prietenilor care, aprobând sau nu proiectul cărții, au fost alături de mine pe parcursul scrierii ei.

Am adăugat într-o anexă un schimb de scrisori pe tema cărții cu Andrei Pleșu, Horia Patapievici și dr. Martin S. Martin. Le mulțumesc că mi-au dat acordul de a o face.

Cuvânt înainte

Cred că orice cititor care vede o carte cu acest titlu – *Isus al meu* – se întreabă ce-o fi însemnând „al meu“. Un prieten, de pildă, auzind la ce lucrez, mi-a spus, mai în glumă, mai în serios: „Ei, bine că te-ai împroprietărit și cu Isus!“ (De-asta nu e bine să vorbești despre ce scrii!) Cuvintele lui mi-au slăbit încrederea în îndreptățirea mea de a „ataca“ o asemenea temă. Erau oare lecturile mele și experiența mea de viață suficiente pentru a-mi permite să mă avânt pe acest drum? Aveam prieteni care citiseră rafturi întregi de teologie. Unii dormeau cu *Patericul* sub pernă, alții, de cum ne întâlneam, îmi citau din autorii *Filocaliilor*. Mă bântuiau, de asemenea, lecturile lui Cioran, care petrecuse ani buni în tinerețe în compania vieților și scrierilor unor mari sfinți occidentale. Ce pietate – care le desprinde parcă din specia noastră – aveau toate! Ce nume ireale, „cu parfum transcendent“: Mechthild de Magdeburg, Mezzi Sidwibrin (dominicana din Töss), Angela de Foligno, Diodata degli Adimari, Diana d’Andalo,

Dorothea de Montau, Magdalena de Pazzi, Sfânta Adelgunda...

Prietenii mei aveau la îndemână un vehicul teologic în care se puteau urca oricând, aveau credință, sau convingeri obținute pe o cale sau alta – toate întemeiate pe un subînțeles de care nu simțiseră niciodată nevoia să se îndoiască. Eu, în schimb, nu aveam decât dorința de a chestiona, de a mărturisi, de a ajunge la rădăcina unui *credo* care, pentru o grămadă de oameni, se impunea de la sine. Nu era cam puțin? În fond de ce voiam să ies din cortegiul lui „trebuie“, „se cuvine“ și al unei forme de evlavie care-și dobândise de secole prestigiul?

Punându-mi aceste întrebări, m-am apropiat cu sfială de proiectul intitulat „Isus al meu“, ale cărui rădăcini le bănuiam ascunse în mine undeva, în adânc. Ori de câte ori împărtășeam cuiva gândul de a scrie cartea, simțeam nevoia să-mi cer imediat scuze și să mă justific cumva.

La un moment dat, ca să nu port povara de unul singur, mi-a venit ideea – începuse la editura Humanitas moda volumelor colective – să propun mai multor minți luminate să participe la un volum cu titlul acesta. Mare mi-a fost mirarea să constat că ideea mea nu a avut nici un ecou. Adică cum „Isus al meu“? E atât de mult „al nostru“ și atât de bine fixat în rama tradiției! Titlul pe care-l propusesem părea o contradicție în termeni. Ce voiam să aud, în fond? Cum se declină pe mai multe voci credința? Sau cum e denunțată, de cei care fac alergie la auzul cuvântului „religie“, o fumisterie?

Am început, așadar, de unul singur. În locul unui volum colectiv, mi-am zis, voi încerca să scriu un „volum personal“. Unul neîncadrabil. Unul care ar refuza eticheta. Unul prin care n-aș fi dorit să contest credința nimănui și din care, oricum, urma să rezulte că-i invidiez pe cei ce aveau darul neclintit al credinței de care eu nu mă făcusem vrednic.

Am început să scriu în urmă cu trei ani. După o vreme, întâmplarea a făcut să-l cunosc, cu ocazia unor proiecte editoriale, pe episcopul greco-catolic de București, Mihai Frățilă. Curând, m-a invitat la o întâlnire cu enoriașii la catedrala Sf. Vasile pe tema *Au oare oamenii nevoie de libertate?* Când mi-a făcut invitația, i-am spus: „Preasfinția Voastră, s-ar cuveni să vă previn că mă aflu într-un moment al vieții în care simt nevoia să-mi definesc, iertați-mi prețiozitatea, relația mea cu transcendentul. Mă gândesc la o carte. Nu știu ce va ieși. Eu sunt un «liber-cugetător», ceea ce cred că în urechile dumneavoastră nu sună grozav. Mi-ar prinde bine să pot dialoga cu cineva. Dar, așa cum am învățat de la unul dintre măștrii mei, cu clerul, de orice confesiune, dialogul nu e cu puțință; orice preot, prin dogmă, e instalat *a priori* în adevăr“. Episcopul mi-a răspuns: „În privința cărții, nu pot să vă spun decât un singur lucru: nu vă grăbiți!“

Nu știu dacă am părăsit șantierul straniei mele cărți, în faza în care se afla atunci, ca urmare a acestui îndemn sau, pur și simplu, pentru că nu am mai avut chef să scriu sau n-am mai știut cum. Timp de doi ani m-am

mulțumit să arunc la răstimpuri câte un gând într-un fișier al computerului deschis anume pentru Isus.

Apoi a venit „pandemia“. Și dintr-odată, în singurătatea în care m-am trezit, am reluat totul din punctul din care mă oprisem. Vorba lui Mihai Frățilă din urmă cu doi ani își vădea acum sensul. Mi-a venit apoi în minte și titlul cărții lui Márquez, *Dragostea în vremea holerei*. Aceasta, mi-am zis, e vremea pe care mi s-a spus s-o aștept. Vremea când nimeni nu va mai avea nevoie de cartea mea și când voi călători singur cu ea, pe râul ce se apropie de vărsare al vieții mele.

Încă două lucruri mi s-au mai întâmplat între timp. Zilele trecute m-a sunat prietenul meu din America, un medic „cu frica lui Dumnezeu“. La un moment dat, fiindcă nu voiam să-l supere în vreun fel cartea mea „prea personală“, l-am întrebat dacă „mă lasă“ s-o scriu. „Are un titlu ciudat, i-am spus, *Isus al meu*.“ – „A, a răspuns, te-ai inspirat din cântecul interpretat de Johnny Cash: *Personal Jesus*.“ I-am spus că nu-l știu, că nu auzisem de el niciodată. „Uite, de fapt, cântecul nu e al lui. A fost lansat la sfârșitul anilor '80 de Depeche Mode și abia într-un târziu l-a preluat și Johnny Cash. Îți spun primele versuri: *Your own personal Jesus / Someone to hear your prayers / Someone who cares...*“ – „Nu se poate, am exclamat mimând indignarea, m-a plagiat! «Isus al meu» e omul căruia, din toată specia umană, i-a păsat cel mai mult! Asta spun și eu. Atât de mult, încât a devenit Dumnezeu.“ – „Prietene, mi-a spus, cum adică «a devenit»? *Este!* Bați câmpii. Dar eu nu mă supăr.“

În noaptea aceea am avut un vis. Stăteam la o masă rotundă cu două bune prietene. Și le-am zis: „Nu cred că e normal să ieșiți din viață fără să știți care e deosebirea dintre «transcendent» și «transcendental». Aproape toți folosesc aceste cuvinte indistinct, crezând că «transcendental» e totuna cu «transcendent». Așadar, «transcendental» este ceea ce e *dincoace*, în noi (nu *dincolo*, «în cer»), ca structură de cunoaștere prealabilă în raport cu orice experiență, ca o condiție generală *a priori* în raport cu performarea acesteia. De pildă, percepțiile noastre temporale sunt posibile pentru că...“ Mă opresc brusc, fiindcă observ că cele două doamne nu mă mai ascultau, ci începuseră să-și arate una alteia bijuteriile, comentând pe șoptite. Mă trezesc, extrem de jignit.

Și deodată mi-am dat seama că visasem soarta discursului meu despre Isus. „Ia mai slăbește-ne cu Isus al dumitale! E pandemie. Au închis orașul. De-asta ne arde nouă acum?“

*

De vreme ce sunt publicate, cărțile au un public. Tipărindu-și manuscrisul, autorul își propune să stea de vorbă cu cineva. Își imaginează un auditoriu, măcar pe câțiva dintre semenii săi pe care-i va întâlni prin spusele sale. Nu știu dacă este și cazul acestei cărți. Presupun că fiecare cititor are de la bun început, pe o asemenea temă, poziția lui, convingerile îi sunt de nezdruccinat, argumentele nu funcționează. Așa încât pentru cine am scris această carte? Nu întâmplător ea s-a alcătuit în crepusculul vieții. În ea se află rezultatul

întâlnirii dintre tot ce am auzit (citit, trăit) pornind de la tema cristică și tot ce am ajuns, printr-o strădanie continuă și mereu atent la primejdia alunecării pe o pantă sau alta, să gândesc cu mintea mea.

De fapt nu mi-am propus să conving pe nimeni de nimic. Am vrut pur și simplu să ofer un *document de înțelegere* obținut la capătul unui efort personal de gândire. Aș fi însă fericit să întâlnesc un cititor care să-mi vină în întâmpinare cu libertatea efortului *său* de gândire. Cum poate însă funcționa înțelegerea pe cont propriu când gândirea noastră este deja ancorat ă într-o tradiție de neclintit? Și, în plus, când e vorba de una dintre temele în care vehemența opiniilor atinge o cotă maximă? Și cum, în condiții de intoleranță extremă, *mintea noastră mai poate încerca să fie liberă*? Iar încercarea ei de distanțare ar putea fi oare privită, dacă nu binevoitor, măcar cu o oarecare îngăduință? Ca să nu exasperez pe parcurs cititorul nerăbdător să afle „ce cred“, voi expune de la început premisele de la care pornesc.

Trăiesc într-o țară în care pietatea difuză e luată drept unitate de măsură a comportamentului firesc, în vreme ce lipsa ei sau, mai rău, reflecția liberă asupra temeiurilor credinței sunt judecate din capul locului ca o insuficiență structurală a omului incapabil de subtilități sufletești și de subțirimi spirituale menite să deschidă calea către marile realități nevăzute. Trăiesc în mijlocul unui popor năruit de sărăcie și disperare, obișnuit să primească creștinismul ca pe o superstiție

ceva mai cizelată. Trăiesc în țara unor intelectuali aplecați de subtile hermeneutici biblice, dar care nu știu să-ți spună întocmai „ce cred“ și „în ce cred“ și a căror viață nu are, luată la bani mărunți, nimic creștinesc în ea. Cei mai mulți sunt agresivi și gata să te asimileze, dacă nu pactizezi cu *credo*-ul lor, liliacului orb care nu se simte bine decât în întunericul peșterii lui.

Ei bine, pentru că așa stau lucrurile și pentru că Dumnezeu nu mi s-a arătat pe drumul căutărilor mele nici ca stâlp de foc, nici în vuiet de furtună și nici nu mi-a trimis Fiul în vis cu coroana de spini pe cap, îmi voi asuma riscul de a vorbi *în deplină libertate* despre o temă care la noi e încadrată de paznici severi, fie ei teologi de serviciu sau atei agresivi.

„În deplină libertate“, așadar. Asta însemnând: fără teama de-a exprima gânduri adunate în mine de-a lungul vieții, punându-mi cap la cap lecturile, cântărind toate argumentele și – mai ales – lăsându-mi mintea să judece acolo unde alții se mulțumesc să invoce „virtutea credinței“. Voi regreta, desigur, că Dumnezeul pe care nu-l poți pipăi decât cu ochii minții și-ai sufletului nu și-a coborât harul și asupra mea, îndurându-se să-mi dea un semn, cât de mic, că *este*, și nefiind mai niciodată prezent acolo unde era așteptat să fie. – „În deplină libertate“ însemnând: fără teama că voi răni sensibilități și voi dezamăgi sau că voi fi tratat drept un „infirm“. („Cine nu are credință e un animal!“ mi-a spus recent cineva, lăsându-mă să înțeleg la ce retrogradare mă expun în cazul în care aș rămâne needificat.) – „În

deplină libertate“ însemnând: capabil să descriu fără șovăială locul în care mă aflu, fără teama de a-mi asuma păcatul cu care va voi să mă încarce privirea încruntată a celor edificați. — „În deplină libertate“: propunându-mi să rămân, deocamdată, la nivelul incertitudinilor, contestărilor și silogismelor mele; și la nivelul uimirii mele în fața celor care au luat în arendă pentru totdeauna ograda lui Dumnezeu. — „În deplină libertate“ însemnând, în sfârșit: așezându-mă la nivelul perplexității pe care mi-o provoacă îngâmfarea celor dispuși să-i ardă pe alții pe rugul credințelor lor.

Rândurile acestea reprezintă o digresiune inaugurală, un soi de rugăciune și de pregătire interioară înainte de a porni la drum. Un drum pe care s-ar putea să fiu singur, căci nu-mi fac iluzia, cum spuneam, că un *dialog* pe teme sacre ar fi lesne de imaginat. Trebuie, de aceea, să intru *gol* în această confesiune, eliberat de teama politicoasă care stă tot timpul la pândă atunci când știi că cel mai adesea te vei confrunta cu încrâncenarea celorlalți. Voi lăsa așadar deoparte orice judecată conjuncturală, orice concesie complezentă și-mi voi asuma din capul locului cortegiul de neînțelegeri care va însoți lectura acestor pagini. Tot ce mi-aș dori ar fi ca cititorul să nu mă așeze din prima clipă într-un loc deja pregătit pentru unul ca mine pe harta prejudecăților lui.

Sumar

<i>Precizări și mulțumiri</i>	7
Cuvânt înainte	9
I. O poveste cu Ignațiu de Loyola. Detaliu mitologic și conținut formativ	19
II. Cel fără de pereche. Isus <i>atopótatos</i>	65
III. De ce nu e revelația un argument de existență? . . .	124
IV. Oala lui Epictet. Cele două toarte ale Bisericii	153
V. Seamănul. Miezul eticii creștine. Drumul spre o etică universală	191
VI. Credo	221
Epilog. Elogiu îngerului meu păzitor	261
<i>Anexă epistolară</i>	267